

On s'atura la llum

Laura Blanco Blanes
NIUB: 16831695
Tutor: Francisco Javier Serrano Navamuel
Treball Final de Grau
Departament Dibuix
Curs 2018 / 2019

Facultat de Belles Arts

Índex

Resum / Abstract	2
Introducció	8
Antecedents	9
Desenvolupament conceptual	11
El refugi	
En la intimitat	
La memòria i les seves ombres	
Tornar a casa	
Projecte	18
L'inici	
La percepció	
Fondre's en un mateix	
El món de fora	
El trànsit entre l'interior i l'exterior	
Claror a mig matí	
Arreplegar-se	
On s'atura la llum	29
Conclusions	34
Referents	35
Agraïments	46
Referències bibliogràfiques	47
Índex d'imatges	48

Resum

El meu projecte sorgeix de la necessitat personal d'establir un espai de calma que ofereixi la protecció i la seguretat del refugi. Entenent l'essència del dibuix com a silueta i taca, exploro l'ombra com a eina gràfica per esbossar elements propis de la memòria, pel que fa a la seva imprecisió i fragilitat. A través d'una experiència immersiva, intento connectar amb els records quotidians de la llar i de la intimitat personal. És, en certa manera, un intent de recolliment i reorientació enmig de la incertesa, habitant les seves llums i les seves ombres.

Paraules Clau: refugi, habitar, llar, dibuix, ombra

Abstract

My project arises from the personal need to establish a calmed place that offers the protection and security of the refuge. Understanding the essence of drawing as silhouette and smudge, I explore shadows as a graphic tool to trace memory's own elements, for its inaccuracy and fragility. Through an immersive experience, I try to connect with everyday memories of the home and personal intimacy. It is, in a way, an attempt to retreat and reorientate yourself in the midst of uncertainty, inhabiting its lights and shadows.

Keywords: refuge, inhabit, home, drawing, shadow

És el suau bressol d'aquestes llums i d'aquestes ombres. Rere els vidres, tot sembla estrany, tot és excés. Però aquí sé on trobar el silenci; he après a cuidar-lo. Em consola conèixer l'espai correcte per a cada objecte. M'omple de tranquil·litat reconèixer en les siluetes el record d'unes paraules que han quedat perdudes no sé on. Aquí, on vaig aprendre el que és la llunyania i on s'amaga l'anhel. On trobo protecció per a les mentides, sota les taules i entre els llençols. En aquest estat atmosfèric on em puc permetre redescobrir els reflexes de la ment i del meu passat. És aquí on vull romandre. És aquí on vull oblidar què és construït i què real. És aquí, on el temps s'atura per deixar-se acariciar per la claror i sobretot, per la penombra.

Introducció

Durant aquest últim any la meua quotidianitat s'ha vist alterada i, per aquest motiu, he pogut dur a terme una reflexió molt més conscient sobre el meu entorn i les sensacions que aquest provoca. El meu projecte sorgeix de la necessitat personal d'establir un espai de calma en un moment vital en el qual l'estabilitat no és precisament la seva característica principal. És, d'alguna manera, un intent de recolliment i reorientació enmig de la incertesa.

Un dels objectius principals del meu treball és explorar la projecció d'ombres com a eina gràfica per a crear formes sobre una superfície. Entenc el dibuix essencialment com a silueta i com a taca; com a delimitació de figures en un o varis plans. La llum i, com a conseqüència, l'ombra són elements que sempre m'han captivat. Són capaces de fer-nos percebre allò que observem de maneres molt diverses, inclús arribant a canviar l'essència dels objectes afectats. És per això que han pres protagonisme en aquest projecte, després d'haver-les experimentat en combinació amb moltes altres tècniques dibuixístiques al llarg de la carrera.

A través dels records som capaços d'evocar la nostra infància, en un lloc on no existeix el perill ni l'angoixa. Per aquest motiu he intentat crear un espai situat en el present que, amb l'ajuda de la música i altres imatges visuals poc definides, pugui representar la sensació de refugi que suposa en la majoria d'ocasions la nostra casa natal. La lectura poètica i la percepció sensorial prenen el paper fonamental per a l'experiència de la peça, ja que, al cap i a la fi, són les sensacions les que connecten de manera més directa amb la memòria personal.

Antecedents

Al llarg de la carrera he realitzat diversos projectes que han seguit una línia similar pel que fa a temes tractats i a maneres de treballar. El meu interès pels motius vegetals i allò orgànic ha estat sempre molt present, sent-me útil per parlar de molts temes de manera més metafòrica. *Enmig d'allò incert* i *Vegetació entròpica* (2018) són potser els treballs més recents en els quals la vegetació i la llum han estat combinades per crear imatges misterioses i íntimes.

Samatha: un refugi (2017) va ser probablement el primer projecte on la qüestió envoltant va tenir més presència. Els sons i l'atmosfera de l'espai aïllaven al visitant i li oferien un espai de repòs. A partir de llavors vaig voler seguir aprofundint en la combinació de disciplines i, sobretot, en la introducció de composicions musicals en les meves peces. *They Talk* (2016) va ser una peça audiovisual que parlava de la relació dels objectes banals amb els records específics que aquests evocaven i el lligam emocional amb temes musicals que els dotava de significat.

L'espai quotidià, l'entorn íntim i els indrets en transformació són clau per ubicar-hi tots aquests treballs i sobretot, per entendre la meva evolució fins al projecte actual.

Enmig d'allò incert

Sèrie de dibuixos en format 100x70 cm realitzats amb grafit, carbonet i bolígraf.

Vegetació entròpica

Sèrie de composicions amb plantes enganxades entre capes de paper i il·luminades amb una pantalla de llum pel darrera.

Samatha: un refugi

Instal·lació audiovisual composta per projeccions de vídeo i so reproduït en altaveus surround 5.1, creant un ambient immersiu.

Desenvolupament conceptual

Zygmunt Bauman, en el llibre *Tiempos Líquidos*¹, desenvolupa una anàlisi molt complet sobre la societat moderna i explora les causes d'aquesta incertesa que sembla apoderar-se de tots els àmbits de la nostra vida en l'actualitat. El ritme accelerat de la ciutat, la creixent demanda de producció i la constant competitivitat en el món laboral resol en unes vides fragmentades, inestables i sense cap mena de projecció ferma cap al futur. En un planeta globalitzat com el que habitem, és impossible garantir la seguretat del ciutadà i això provoca que la por s'instauri en l'interior més profund de la nostra condició humana, invadint la majoria de les àrees vitals i adoptant una sèrie d'accions que reafirmen i contribueixen a augmentar la sensació de caos que es vol evitar.

Com veiem, sembla que siguem incapaços de disminuir el ritme vertiginós del canvi. Se'ns exigeix que siguem "flexibles" i, davant la impotència, s'ha convertit en la millor qualitat que algú podria oferir. Tot i això, sabem que és l'única manera de digerir aquesta inseguretat insuportable.

Però, què passa quan ja no som capaços de mantenir-nos a l'alçada de les expectatives socials? Quan el nostre cos demana aturar-nos i la nostra ment ens suplica uns instants de tranquil·litat? Per raons molt diverses l'ésser humà pot patir un procés de disgregació, de trencament amb si mateix. Existeixen encara aquests espais de refugi en un món on el sol que trepitgem es torna cada cop més fràgil?

El refugi

Des dels inicis de la humanitat l'home ha après a protegir-se del perill i de les inclemències meteorològiques. És a dir, la necessitat de refugi ha estat sempre real perquè el setge és present allà fora. Mitjançant la recerca d'espais coberts com les coves o la construcció d'estructures amb elements naturals era possible resguardar-se i, al cap i a la fi, sobreviure.

Una de les imatges primigènies de la idea de refugi és la de la cabanya, que ha estat present fins a dia d'avui a l'hora d'entendre l'arquitectura. En la imatge de la cabanya es projecten els valors de seguretat i de protecció.

"Ante una luz remota perdida en la noche, ¿quién no ha soñado en la choza, quién no ha soñado, adentrándose aún más en las leyendas, en la cabaña del ermitaño?"

Gaston Bachelard

Artistes com Mario Merz o Miquel Garcia han treballat la idea de la cabanya primitiva en les seves propostes artístiques. Les construccions en forma d'igloo que Merz va començar a realitzar el 1967 pretenen crear un vincle entre el món exterior i l'interior, jugant amb la contraposició entre allò buit i allò ple. Ell pensa que aquesta construcció serveix per abrigar-se i per oferir una dimensió social a l'home². En la cabanya trobem l'arrel de la funció d'*habitar*, en tant que és la planta humana més simple, ja que no necessita ramificacions per poder subsistir. També es relaciona amb la imatge de solitud, allunyat del món extern. És d'alguna forma, un espai on l'individu troba la calma, el repòs i la confiança.

1. BAUMAN, Zygmunt. *Tiempos Líquidos: Vivir en una época de incertidumbre*. Tusquets, 2007. Barcelona.

2. MADERUELO, Javier. *La cabaña, una imagen de la arquitectura*. Dins *La idea de espacio, en la arquitectura y el arte contemporáneos 1960-1989* (p. 526 - 532) Akal/Arte Contemporáneo, 2008. Madrid

Gaston Bachelard, en *La poética del espacio*³, analitza tota mena d'imatges que van lligades a l'acció de refugiar-se. Un dels conceptes que desenvolupa és el de la *casa-nido*, on compara la llar amb el niu dels ocells. El niu conté també l'acció d'*habitar* en la seva definició, com també d'altres valors com la seguretat, la confiança i la fragilitat. En ell, s'activen unes dinàmiques d'aïllament, de retirar-se. Aquest arraulir-se en un mateix, en amagar-se, és on es troba la consciència de benestar. És, de fet, el que intentem fer quan el que ens envolta suposa massa responsabilitat i demana exigència. Volem aïllar-nos i sentir-nos lluny del que ens produeix angoixa. La nostra casa natal és, d'alguna manera, el nostre niu. O almenys ho és el record d'aquesta casa de la infantesa que, al cap i a la fi, és mig imaginada. Aquesta idealització de la nostra primera casa Bachelard l'anomena *casa onírica*.

*"Nuestra casa, captada en su potencia de onirismo, es un nido en el mundo. Vivimos allí con una confianza innata si participamos realmente, en nuestros ensueños, de la seguridad de la primera morada. Para vivir dicha confianza, tan profundamente inscrita en nuestros sueños, no necesitamos enumerar razones materiales de confianza. El nido tanto como la casa onírica y la casa onírica tanto como el nido - si estamos realmente en el origen de nuestros sueños - no conocen la hostilidad del mundo."*⁴

És cert que tot allò que vam viure quan érem infants es pot mitificar pel simple fet de sentir-nos connectats amb la innocència del nostre passat. Tot i això, la casa és un espai real on hem viscut i la seva estructura ens ofereix la privacitat i el recolliment que busquem d'un refugi. No hi ha element més adient que les parets de la llar per establir el límit entre el món exterior i el nostre propi món interior.

En la intimitat

De tots els refugis probables, la casa és el que habitem de manera més quotidiana. És allà on trobem el nostre racó en l'univers. Aquest és l'espai on hem crescut i d'on extraïem el primer record de què significa estar protegit. La casa com a tal, és la concavitat de l'aixopluc. El teulat és el que guarda i alhora empara a qui es troba sota d'ell. En ella es creen racons d'intimitat on el joc i la imaginació tenen un gran paper, sobretot quan som infants.

Segons Josep Maria Esquirol⁵, la intimitat té forma de receptacle, per al recolliment i per a la satisfacció. És per això que la casa és sempre símbol d'intimitat i, com concreta l'autor, de la intimitat descansada. La idea de centre, que va implícita en la concepció de la llar, ens ajuda a entendre el moviment de recolliment, de replegament en un mateix que necessitem. Com si hi hagués un punt de gravetat en el nostre interior, apropem les barreres per tal de delimitar un espai més petit i poder-nos orientar de nou. Per trobar el sentit en unes dimensions més properes. Com a conseqüència d'aquesta centralitat, tot allò que ens envolta en aquest interior configura un univers familiar i quotidià. Quan parlem de la intimitat entenem que hi ha quelcom de secret en ella. El secret vol ser protegit, amagat en un lloc segur. Podríem identificar els diaris personals, les cartes conservades i els objectes dels baguls com a exemple d'elements secrets i ocults. Tenim aquesta compulsió de guardar i de guardar-nos a nosaltres mateixos.

És cert que moltes vegades la llar no correspon a un espai on un se sent protegit. Aquesta també representa, en ocasions, un símbol d'empresonament de la pròpia llibertat. Louise Bourgeois ha tractat en moltes de les seves peces, concretament en *Cells*, la seva visió sobre la intimitat.

3. BACHELARD, Gaston. *La poética del espacio*. Fondo de Cultura Económica, 1975. Mèxic

4. Ibid, p.103

5. ESQUIROL, Josep Maria. *Tornar a casa*. Dins *La resistència íntima: assaig d'una filosofia de la proximitat*. (p. 38-52) Quaderns Crema, 2015. Barcelona

Des d'una perspectiva autobiogràfica, convida a observar uns racons que contenen el dolor, la por i l'angoixa més profundes. Mitjançant miralls i estructures de metall representa la llar de manera incòmoda, obligan-te a reflexionar sobre la complexitat que suposa enfrontar-se a un mateix. És una altra visió que s'ha de contemplar, ja que afirma que en ocasions s'origina un trencament amb la idealització de la llar. L'anhel en trobar un espai de recolliment es fa encara més evident quan no hi ha on resguardar-se.

El nostre desig més profund és el de sentir-nos en pau i en calma. La casa, en les condicions òptimes, ofereix la permanència perquè la tranquil·litat pugui ser trobada. I tots els objectes, també permanents per tenir lloc en el seu interior, ens recorden que l'estança és segura. Aquesta sensació es produeix perquè ens reconeixem en ells i hi projectem el nostre passat.

La memòria i les seves ombres

La casa és plena d'objectes que recullen la memòria dels qui l'habiten. Aquests ocupen un lloc concret en l'habitatge, cosa que sorgeix d'una necessitat d'establir unes referències estàtiques en la nostra quotidianitat. És a dir, disposem l'espai de la llar d'una manera específica per a reconèixer-la com a personal i íntima. José Antonio Flores explica que en la casa no només tenim el lloc on cobrir les nostres necessitats existencials bàsiques, sinó que també és l'espai que ens ancora en el món a través d'imatges que fixen els nostres records⁶. Són les fotografies que pengen de les parets i que omplen els àlbums familiars que capturen els moments passats com un tresor, en l'intent de retenir-los per sempre. Però, alhora, els mateixos objectes en si poden ser elements propis de la memòria, ja que ens connecten amb experiències que hem viscut i amb persones que han format part de la nostra vida. Podrien semblar, de primeres, objectes insignificants i sense cap utilitat. Probablement, aquella figureta de fang ha estat des que eres petit col·locada al teu moble de llibres. És el seu valor emocional, poètic, el que volem conservar d'ells. És allà on ens transporta.

Com veiem, els objectes quotidians deixen un rastre en la memòria. És com si, d'alguna manera, les seves ombres quedessin gravades en la nostra ment. Les ombres, segons la direcció i el tipus de llum que les provoca, es deformen i es transformen, com els mateixos records de la infància. Sabem que la memòria, per defecte, és fràgil i que els relats vitals es reconstrueixen a partir de fragments que han estat modificats al llarg dels anys. No podem saber amb seguretat, llavors, quina part és inventada i quina va ser real.

Segons la llegenda recollida per Plinio el Viejo, l'origen del dibuix va sorgir de la delineació d'una ombra projectada. Es podria pensar doncs que quan recordem el nostre passat estem fent un exercici constant de redibuixar la nostra memòria i, per tant, reconstruint la nostra història. Identifiquem en la penombra instants que reconeixem com a propis, ens sentim pròxims a ells i és quasi inimaginable pensar que allò no va ocórrer realment. És habitual refugiar-nos en els records, en un espai fet de siluetes difoses que ens connecta amb els secrets més íntims. Qualsevol cosa és més valuosa quan més opaca, quan més inaccessible és⁷. Potser per això, quan busquem refugi en la nostra memòria, el busquem precisament en aquests records esvaïts, ja que podria ser l'única manera de seguir mantenint-los vius. Mai sabrem si són reals, però és en les ombres on arribem a trobar la calma, en un miratge.

6. FLORES, José-Antonio. *Poética de los espacios cotidianos*. P+C: proyecto y ciudad: revista de temas de arquitectura. 2011 (. 2):65-78

7. CODERCH, Lúa. *Saber, hacer, comprender. Conferencia*. [Vídeo] CCCB Aula oberta #16. Institut d'Humanitats de Barcelona. 2018.

El nostre passat serà sempre una construcció fictícia, i es transformarà segons les necessitats, encara que això ens obligui a mantenir la poca concreció i la seva llunyania en el temps. En el mite de la caverna de Plató, els presoners prenen les ombres projectades de la paret com la realitat, quan es tracta d'una mera il·lusió provocada per la llum de les torxes. Hauríem de pensar, doncs, que tot això que recordem sobre casa nostra no és més que un engany? Ens convé construir el nostre refugi a partir de mentides? No és, de totes maneres, la casa onírica de la qual parla Bachelard, una simple construcció mental que ens fa sentir protegits i acollits?

En la cultura japonesa, els objectes prenen una altra dimensió quan estan situats en la penombra de l'habitatge. És per això que les cases tradicionals japoneses utilitzen els *shoji*, unes portes amb membrana de paper que separen les habitacions, i que permet que la llum entri de manera difusa. Designen un espai concret per col·locar quadres o peces de ceràmica lacats que en l'obscuritat ressalten més que si fossin il·luminats amb una llum directa.

“A nosotros nos gusta esa claridad tenue, hecha de luz exterior y de apariencia incierta, atrapada en la superficie de las paredes de color crepuscular y que conserva apenas un último resto de vida.”⁸

En la nostra ment és necessari deixar un espai com aquest per col·locar tots els records, encara que es superposin i es confonguin entre ells. D'aquesta manera són menys visibles i, pel mateix motiu, prenen més bellesa i valor. És una casa imaginària constituïda per ombres, sí, però és l'únic recurs que ens queda si volem sobreviure en aquest món que no s'atura.

Tornar a casa

Probablement una de les coses que més interioritzades tenim és que a casa sempre es torna. És una sensació de consol i de recolliment quan saps que hi ha un lloc esperant a poder guarir-te. Però oblidem també que perquè aquest retorn sigui possible, és necessari haver-hi sortit. A casa es torna perquè se'n surt. La separació amb la casa és el que li dona la força de poder enyorar-la i de poder convertir l'anhel en un destí d'extrem valor.

“El retorn no ve motivat tan sols per un estranyament o per trobar-se perdut; el retorn té a veure amb una mena d'esquinçament constitutiu, amb una diferència que és a l'origen de la nostra consciència. La reflexió és una de les modalitats de retorn.”⁹

El retorn a casa és un acte de resistència davant la disgregació de l'ésser. És a dir, la incertesa i la urgència del món exterior pot arribar a ser atordidora. El silenci de qui busca recollir-se és un silenci metodològic que busca veure-hi millor. Per fer això és imprescindible aturar-se. Emprar suposa protegir i parar quelcom al mateix temps. I la casa és l'expressió per excel·lència del que significa emprar. Trobem la nostàlgia més profunda en la infantesa i en la llar, per això acudim a ella en els moments més complicats. La casa correspon a l'ajuntament humà en el sentit que té centre, i això ens permet apartar-nos de fora.

Per altra banda, el mortal vol resistir perquè tot està destinat a desaparèixer. La consciència de final fa que sovint vulguem evadir-nos inclús de nosaltres mateixos. Per aquest motiu intentem retardar el moment de la mort, intentem sobreviure que és, en el fons, el principal instint dels humans. Aquí trobem la idea de l'espera, del contratemps. Demorar significa estar-se un temps en un lloc, retardant el final. En la casa natal podem trobar aquest lloc, sobretot perquè els

8. TANIZAKI, Juchihiro. *Elogio de la sombra*. Ediciones Siruela. 1994. Madrid

9. ESQUIROL, Josep Maria. *Tornar a casa*. Dins *La resistència íntima: assaig d'una filosofia de la proximitat*. (p. 38-52) Quaderns Crema, 2015. Barcelona

objectes que l'ocupen, que es mantenen en els prestatges i en les capses tancades, no tenen cap coneixença del que significa la finitud. Com reflexiona Josep Maria Esquirol, el món de les coses no coneix la mort, tan sols la transformació.¹⁰ Quan estàs enmig de coses, et sents abrigat i protegit per totes elles. Els objectes ens poden connectar amb la memòria però alhora recordar que el que coneixem com a casa no és més que una il·lusió.

“Las cosas nos dicen que nosotros ya no estamos allí. Que no fuimos. Nos fuimos de casa hace tiempo y esa es una salida que no tiene regreso. Nunca podemos volver la casa de nuestra memoria porque el tiempo nos ha cambiado y ha cambiado, todavía más dramáticamente, a la propia memoria, la experiencia que tenemos de ella. Y son las cosas las que nos lo dicen como en un coro enloquecedor y surreal.”¹¹

Casa és paraula de consol, escalfa el cos i l'ànima. I en el fons no importa de la manera que hi tornem, si és a partir dels records o si és tot una construcció creada a mesura per a qui necessita refugi. La pèrdua més gran seria no poder tornar a casa mai.

10. ESQUIROL, Josep Maria. *Elogi de la quotidianitat*. Dins *La resistència íntima: assaig d'una filosofia de la proximitat*.(p. 53-74). Quaderns Crema, 2015. Barcelona

11. OLIVARES, Rosa. *Eugènia Balcells en el corazón de las cosas*. “Nunca más, en ninguna parte volveré a sentirme en mi casa” Lévi-Stauss. 1998.

L'inici

Primeres idees i esbossos previs

Tot comença sempre en un intent ambiciós de crear l'obra perfecta, que s'ajusti perfectament a allò que vols trasmetre i a més que tècnicament sigui tan digne com sigui possible. No només això, sinó que un impuls personal exigeix que allò que creis també sigui sincer i delicat.

El projecte es va iniciar amb una idea formal molt concreta en ment: Volia reproduir l'estructura d'una sala d'estar comuna, amb elements molt específics com un sofà, una tauleta i una llum. D'alguna manera pretenia crear un espai versemblant d'una casa, per tal que el visitant se sentís còmode i reconegués els objectes com a propis de la llar. Seria amb la immersió de l'individu en un espai quasi real que podria connectar amb el seu passat personal. Imaginava unes finestres projectades on les ombres dibuixarien paisatges del món exterior que no s'atura.

Però aviat em vaig adonar que aquella escenografia no arribaria a comunicar les sensacions que jo experimentava o que almenys jo volia percebre estant en el seu interior. De fet, ni tan sols podia esperar que tothom se sentís identificat i que la literalitat d'allò que intentava construir podia crear un efecte totalment contrari; allunyant i alienant a l'espectador.

Vaig decidir doncs que havia d'extreure els motius essencials i utilitzar-los d'una manera més subtil i suggeridora perquè l'espai fos més un lloc de sensacions que no pas de reconeixement visual.

Suposo que tenia moltes ganes de fer-los sentir com a casa.

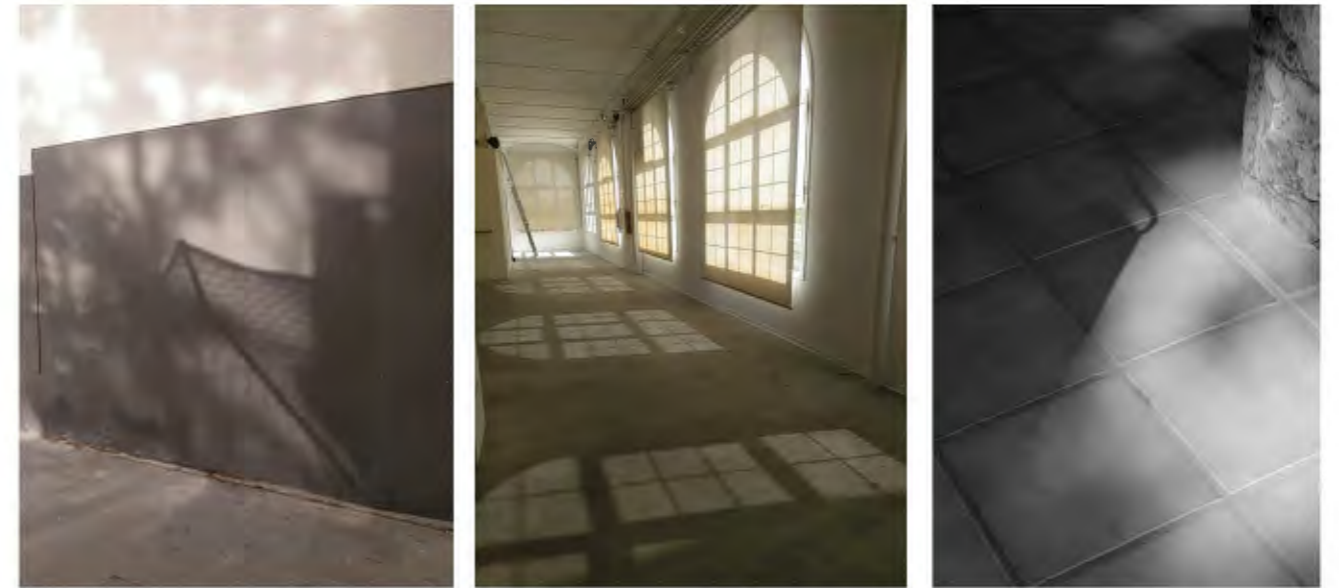
Esbòs inicial abans de començar el projecte.

La percepció

Enregistrament fotogràfic i videogràfic

Al llarg del procés la meva sensibilitat envers el meu entorn ha anat augmentant. Els meus recorreguts diaris es veien afectats per una atenció fixada en tot allò que em resultés suggeridor, inspirador de calma. Les ombres, com a protagonistes del projecte, semblaven estar per tot arreu. Les trobava en mil i una modalitats, depenent de l'hora del dia o l'objecte que la projectava. Un dels exercicis constants que m'ajudava a anar definint la proposta era fotografiant i fent vídeos d'aquestes llums i ombres. La silueta de les ombres dels objectes i dels elements vegetals han estat el motiu principal del meu projecte, per això el meu interès sempre es dirigia cap a les siluetes que es projectaven en l'espai. D'aquesta manera, des dels inicis del treball, he anat realitzant una documentació d'imatges que m'han fet reflexionar sobre les possibilitats visuals en la meva proposta artística.

Una altra manera de captar la sensibilitat d'aquests espais quotidians era dibuixant-los. Sent una de les tècniques amb les quals treballo més còmodament, podia representar-los amb grafit per a jugar amb els contorns i les densitats. Durant tot el procés he dibuixat jardins, dormitoris i tot d'objectes que ocupen els llocs més íntims. Tot i això, la llum com a creadora d'ombres tenia, per mi, moltes més possibilitats i un caràcter més efímer que em seduïa.

Llums i ombres en espais interiors i exteriors

Dibuix realitzat amb grafit

Fondre's en un mateix

Els nivells de profunditat

Quan jo visualitzo el meu refugi, em trobo en un indret on la majoria de coses són possibles. Connecto amb la nena que inventava històries al jardí i que ballava sobre el sofà, imaginant ser una gran estrella internacional. El meu refugi l'identifico amb un espai de caràcter oníric on el que conec i el que imagino ocupen una mateixa realitat. Com en els somnis, les imatges que apareixen són tant difoses com carregades de sentit pel simple fet d'estar unides en un sol relat. És per això que no som conscients que tot és una construcció feta a partir de fragments, i que és transformat de manera imperceptible. Un cop despertem, segurament ens adonem que res posseïa realment sentit. Però no són a vegades els millors somnis aquells que més lluny ens transporten, els més inversemblants?

En el meu treball parlo d'espais on se superposen sensacions, imatges i sons. Tots ells formen part del meu refugi personal on voldria retirar-me quan tot és massa gran per a mi. Probablement, cadascú de nosaltres construeix el seu propi espai de recolliment a partir de molts elements, que poden ser tant mentals com físics. Els records de la infància, que sovint ens ofereixen calma, són difícils de situar-los espacialment. És per això que, de la mateixa manera que funciona la memòria, he volgut presentar la meva proposta artística basant-se en diferents nivells. Aquests nivells, en una darrera instància, acaben enllaçant-se els uns amb els altres i per aquest motiu es possibiliten lectures ben diverses.

El món de fora

La superfície projectada

Tot el que és desconegut és, de primeres, percebut com un perill. L'exterior és ple de successos inesperats que ens creen sensació d'inseguretat i, per tant, un cert rebuig cap a ell. És molt més fàcil romandre en allò que coneixem com a permanent. Però no podem oblidar que nosaltres formem part d'aquest fora que a vegades ens provoca angoixa.

Les imatges que es projecten sobre la paret o la superfície escollida tenen un caire fluid, doncs no se sap amb certesa la forma que es representa, tot i que es pot intuir. La meva decisió en utilitzar imatges de vegetació en moviment no és casual. Trobo que les fulles movent-se amb el vent, les branques doblegant-se, tenen molt a veure amb la fragilitat del món extern, amb la inestabilitat i el dubte constant que coneix l'individu contemporani. Almenys és la percepció de la meva realitat personal, i l'utilitzo en el meu projecte com una de les profunditats que componen la nostra quotidianitat.

Mitjançant fragments videogràfics estableixo un primer nivell en moviment continu col·locat al fons. Amb ell pretenc delimitar un espai referent al món social, aquell que es transforma amb rapidesa. És un fragment on dirigir la mirada.

Ombra d'arbres en un arbust silvestre. Fotogrames del vídeo projectat.

El trànsit entre l'interior i l'exterior

Construcció de la finestra

En la meua proposta artística tenia clar que hi hauria un element clau que em permetés crear una dialèctica entre l'espai interior i l'espai exterior: la finestra. És a través d'ella que podem observar el món extern i alhora mantenir la protecció que ens ofereix l'habitable. La seva estructura i les barres internes ens donen la possibilitat de reenquadrar allò que veiem rere elles, aplicant la nostra pròpia subjectivitat de la mirada.

Inspirada amb els *shoji* de la cultura japonesa, vaig realitzar diverses proves per a crear un racó íntim fet amb finestres. En els *shoji* originals utilitzen un paper translúcid especial anomenat *washi* i jo, en un primer moment, vaig voler investigar amb altres materials per tal de projectar-hi en ells les ombres. Les primeres proves les vaig realitzar amb una maqueta de dimensions reduïdes. La llum emprada, la distància dels objectes respecte a la pantalla i la materialitat del mateix objecte modificaven l'ombra visible.

A l'hora de fer la maqueta més gran, vaig poder provar amb altres elements per jugar amb les ombres i l'espai. Una de les qüestions que vaig resoldre és que no era imprescindible utilitzar una pantalla per a projectar l'ombra dels objectes i que, allò que es visualitzava en la paret posterior, era molt més interessant i suggeridor.

De totes maneres, l'estructura de la finestra com a tal era necessària, des del meu punt de vista, per ajudar a crear un nivell intermig de profunditat en la instal·lació. Per això, vaig haver de realitzar un suport perquè el bastidor pogués mantenir-se dret.

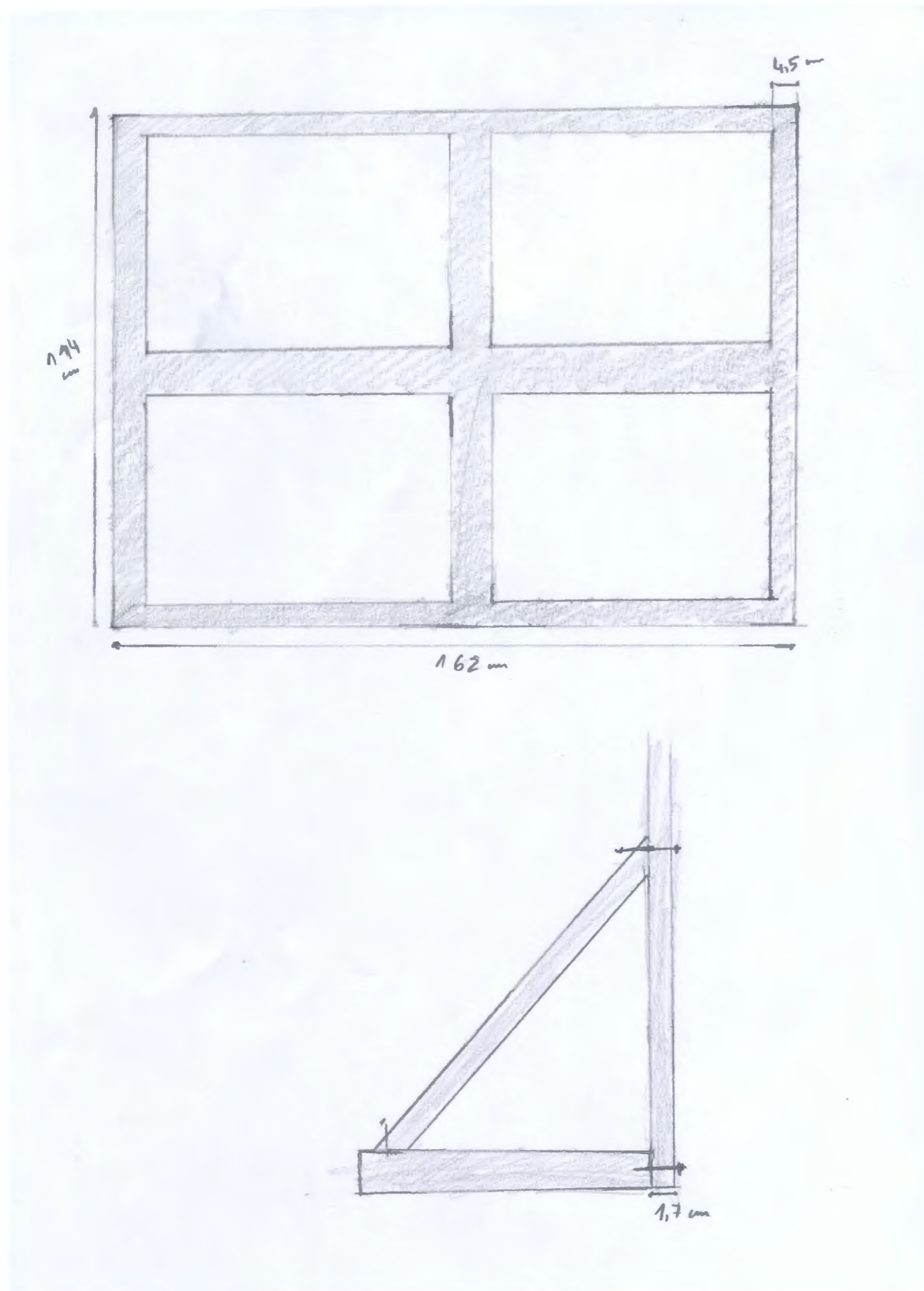
Prova de projecció d'ombres sobre pantalla de paper japonès i amb diferents distàncies i direccions lumíniques.

Primera maqueta reduïda amb bastidors de 33 x 24 cm.

Proves de textura amb projecció d'ombres sobre pantalla de paper de cotó a diferents distàncies.

Esbòs del suport per mantenir dret el bastidor de 162 x 114 cm.

Resultat final del suport pel bastidor.

Claror a mig matí

L'objecte de la intimitat

Entenc que molts dels objectes més banals que es troben a casa nostra tenen un important significat emocional. Potser per la seva permanència al llarg del temps o el seu origen en la infantesa ocupen un lloc molt concret dins la llar i la reconeixem com a tal per la seva mateixa presència. Defineixen la personalitat dels qui l'habiten i protegeixen històries de fa molts anys. Un dels últims plans de profunditat que he volgut afegir en la meva proposta artística és el de l'àmbit de la quotidianitat. Per aconseguir això m'era necessari fer èmfasi en els objectes quotidians propis de la intimitat.

En la instal·lació, objectes com marcs de fotografies, figures i recipients, són col·locats de manera simbòlica per a remetre a moments passats. Els marcs fotogràfics, quan són buits, emmarquen novament la imatge del fons. Quan se'ls col·loca un paper vegetal, la recullen en la seva superfície com instants secrets, que es modifiquen constantment. És així com funciona la nostra memòria, a partir de fragments que intentem capturar al vol. Per altres objectes més opacs, un suport semblant a un estant o fins i tot penjats d'un fil poden recordar-nos a la lleugeresa de la nostra infància i al consol d'un espai conegut i, sobretot, íntim. La imatge que es projecta al fons es veu obstaculitzada pels objectes i també per la finestra que hi ha rere ells. És per això que aquests es veuen afectats per la llum, pel moviment de les imatges. Veiem, doncs, com els elements prenen vida al ser enlluernats pels records que es redibuixen sobre ells d'una manera delicada i afectuosa. I en el fons, unes taques desdibuixades oculten part de la imatge total.

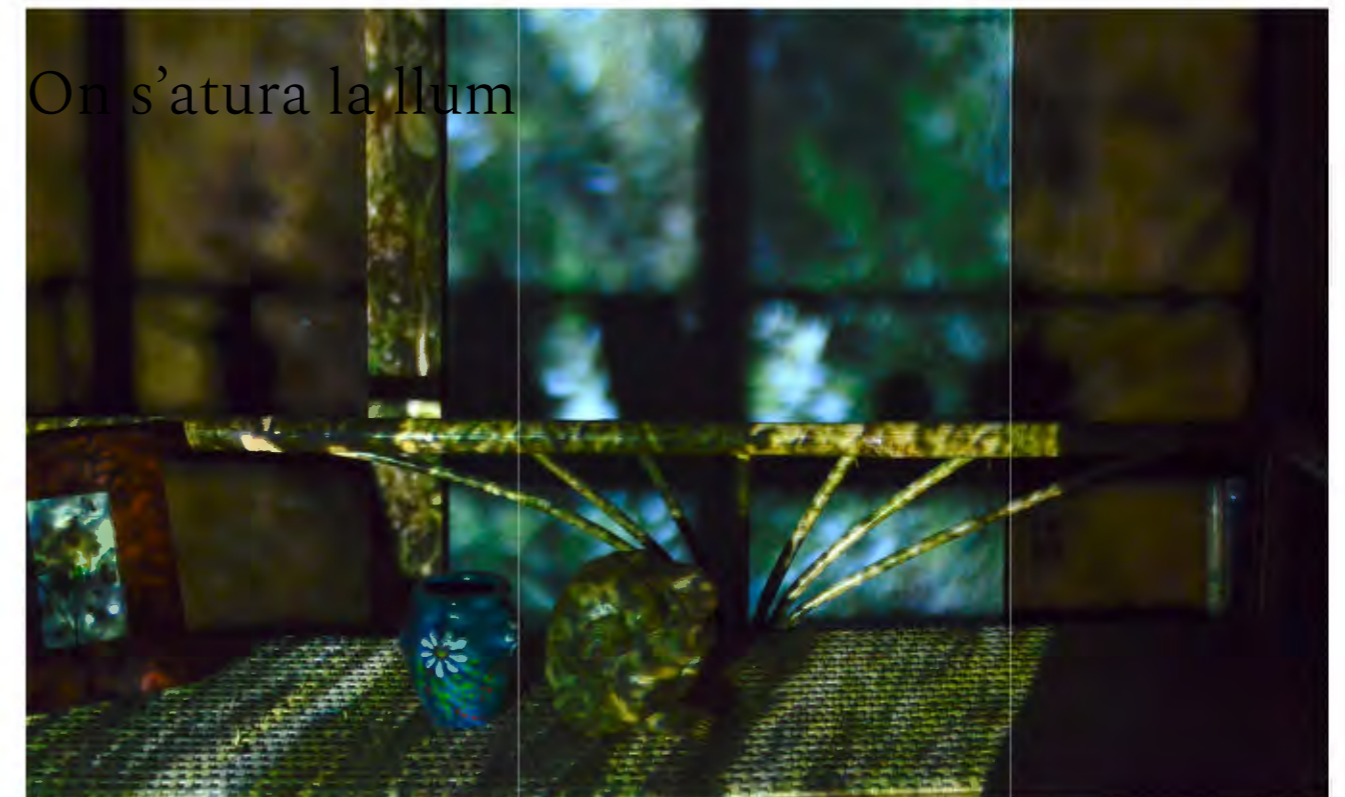
Arreplegar-se

La sonoritat de l'atmosfera

Per molt que hagi intentat separar la instal·lació en diferents nivells per a la seva explicació, tots els elements s'afecten entre si. Podria dir inclús que no té cap mena de sentit intentar entendre la meva proposta si no és d'una manera conjunta, on tot té relació.

La llum que projecta el vídeo a la paret del fons també es projecta en els objectes i en el marc de la finestra amb una altra intensitat. A causa d'aquests objectes que obstaculitzen la llum, en la paret es creen buits de foscor, parts ocultes definides per les seves siluetes. És en aquest punt on veiem que tot és una mera construcció i que el dibuix que s'acaba mostrant en la paret pot ser tan real com una il·lusió de les que presenciaven els presoners de la caverna de Plató. En la nostra memòria, tot el que ha conformat la nostra vida passada està plasmada en records, que mai sabrem si són verídics o si han estat una imaginació fruit de l'oblit.

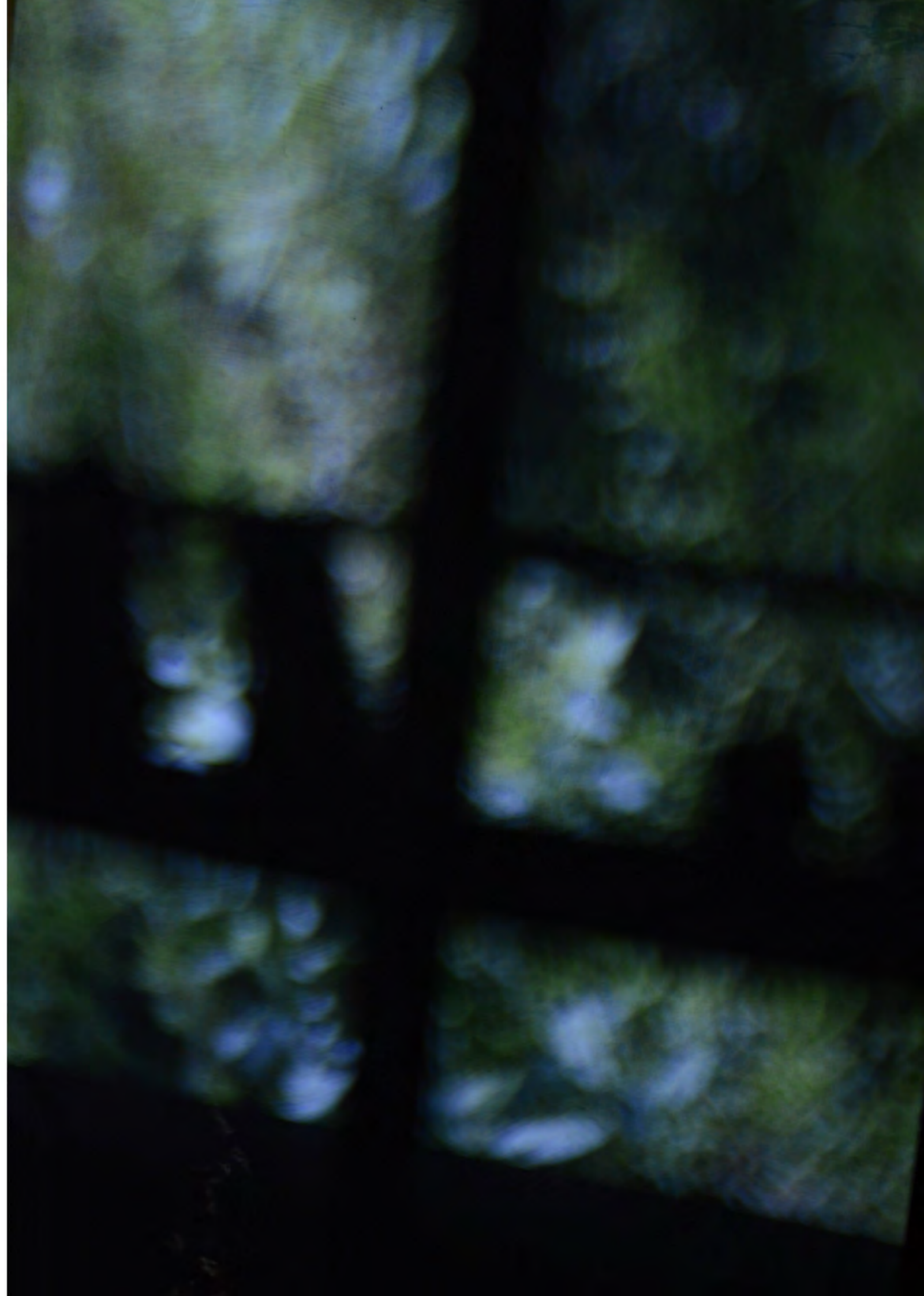
Com he mencionat amb anterioritat, l'aspecte musical és un recurs que he trobat sempre molt adient per a produir sensacions. Per aquesta ocasió, també crec que era adient acompanyar les imatges visuals amb sons. La música és la que unifica el conjunt d'imatges que hi ha en l'espai. Força inspirada amb les composicions de Brian Eno, especialment el seu àlbum *Ambient 1: Music for Airports* de l'any 1978, he volgut fer una música ambiental on les melodies fossin bastant lliures. A partir d'una harmonia base, i amb un cert caràcter oníric, els acords juguen amb la temporalitat, sense tenir cap mena d'estructura fixe. Simplement, com quan ens disposem a recordar el nostre passat, passegem per imatges diverses, recordem instants i els connectem de manera instintiva. La música és capaç de transformar-nos. Hi ha cançons que ens transporten a esdeveniments molt específics. En aquest cas, la música composta vol situar-nos en un espai de sensacions, estar a tot arreu i enlloc alhora. És, de fet, un refugi per a la nostra ànima.

On s'atura la llum

Presència i absència. El moviment subtil de les imatges i dels records que l'acompanyen. La confusió, aquest cop, ens possibilita estar presents en el temps d'ara, però també en el del passat. Això significa permetren's ser quelcom fluid que passegi sense un ritme marcat, sense un lloc on anar.

La meua proposta artística queda resolta finalment en format instal·lació audiovisual. La seva presentació pot modificar-se depenent de l'espai d'exposició però sempre hi participaran aquests elements: l'ombra d'objectes, la projecció videogràfica i la música. Amb aquests tres elements, combinats de diverses maneres, és possible arribar a l'objectiu principal del meu projecte: presentar un espai que provoqui o suggereixi sensacions. Podem pensar en el refugi de la llar i de la memòria, però també podem obrir camins cap a altres lectures, ja que és la percepció dels sentits la que ens condueix per l'espai.

Conclusions

Acabo aquesta obra pensant en el llarg procés que m'ha dut fins aquí. Ha estat un camí ple de dubtes i inseguretats, de moltes hores davant la pantalla reformulant frases i d'intentar crear el refugi ideal en l'interior del meu garatge. Però també ha estat ple de moments d'il·lusió, de descobriments i de comprendre'm a mi mateixa d'una manera molt íntima.

Haver treballat amb l'ombra com a eina de dibuix m'ha confirmat que la realitat és canviant i m'ha fet prendre consciència que tenim, en certa mesura, la capacitat de modificar-la. O almenys d'il·luminar-la amb una llum més tènue, amb més delicadesa; o amb la càlida llum d'una posta de sol. A vegades és inclús adient deixar-la reposar en la penombra, en un oferiment de repòs.

Prendre decisions encara em costa, però crec que al final he après a confiar en el meu instint i, sobretot, en allò que els sentits em transmeten. És l'única manera de ser sincera amb allò que crees. He entès que no s'ha de dir tot en paraules, i que la suggestió té molta més força que la literalitat a la que sempre he acudit.

Inevitablement, reflexionar sobre aquest últim treball també m'obliga a pensar en el meu pas per la carrera i tot el que això ha suposat. Uns anys de creixement i de nombroses lliçons que guardo amb molta cura dins meu. Hi ha cert punt de nostàlgia en les paraules que escric, com segurament ha estat tot el treball, però confio en que la incertesa que suposa estar ara en el món real s'anirà dissolent de forma natural.

Voldria tancar aquest projecte amb un poema trobat per casualitat en un llibre de Francesc Garriga Barata que la meva mare havia deixat al costat de l'ordinador. El tafanejava mentre escrivia les últimes pàgines del treball i de sobte ha connectat amb tot.

*com nens a la finestra,
del vidre al sol.*

somriure, pluja, llàgrima.

*mirem,
i ens miren.*

*arrel i tronc i branques
d'un viure que madura en la mirada,
menys nostre quan més nostre.*

*l'acompliment dels dies
als ulls d'un temps més ample,
rialla o plor.*

*carícia el paisatge,
i el pas del vell, camí de casa.*

Referents

Mario Merz

Mario Merz (Milán, 1925 - Turín, 2003) va ser un dels artistes italians que va impulsar l'art povera, caracteritzat per utilitzar materials pobres en les seves creacions. Aquest moviment artístic històric protesta contra la industrialització i el consumisme capitalista. El 1968, Merz va començar a crear els seus famosos *igloos*, construïts sempre a partir d'elements orgànics. A través d'ells reflexiona sobre la idea de refugi i intenta establir una relació entre allò interior i allò exterior. És per aquest motiu que m'ha servit de referent durant tot el meu treball, ja que incorpora els aspectes de fragilitat i de permanència d'una manera molt equilibrada.

[1] *Igloo with Tree*. 1969

Manel Esclusa

Manel Esclusa (Vic, 1952) és un reconegut fotògraf català, considerat com un dels artistes més representatius de la fotografia contemporània espanyola. Les seves imatges es caracteritzen per tenir un aire introspectiu i reflexiu, jugant amb l'escenari nocturn i les formes misterioses.

La seva sèrie titulada *L'ombra del paisatge*, realitzada durant els anys 2006 i 2008 ha estat de gran influència per al meu treball per l'ús de les ombres amb elements vegetals. També trobo que les fotografies són realment captivadores, ja que delimita uns racons enmig del paisatge que et replanteja la percepció de l'espai i, en definitiva, la realitat.

[2] Sèrie *L'ombra del paisatge*. 2006-2008

Eugènia Balcells

Eugènia Balcells (Barcelona, 1943) és una artista multidisciplinària catalana que ha destacat sobretot per l'ús de la tecnologia i la ciència en les produccions artístiques. La seva activitat artística va començar als anys setanta en el context de l'art conceptual, tractant temes relacionats amb la societat de consum i els mitjans de comunicació.

El seu interès pels objectes quotidians i l'hàbitat humà es veu reflectit en varies de les seves instal·lacions audiovisuals que són, per a mi, les més interessants i que connecten amb el meu projecte. *En el cor de les coses* (1998), *Un espai propi* (2000) i *Jardí de llum* (2003) són alguns dels projectes que he tingut més presents pel fet de treballar el tema de la llar i de la temporalitat de la natura.

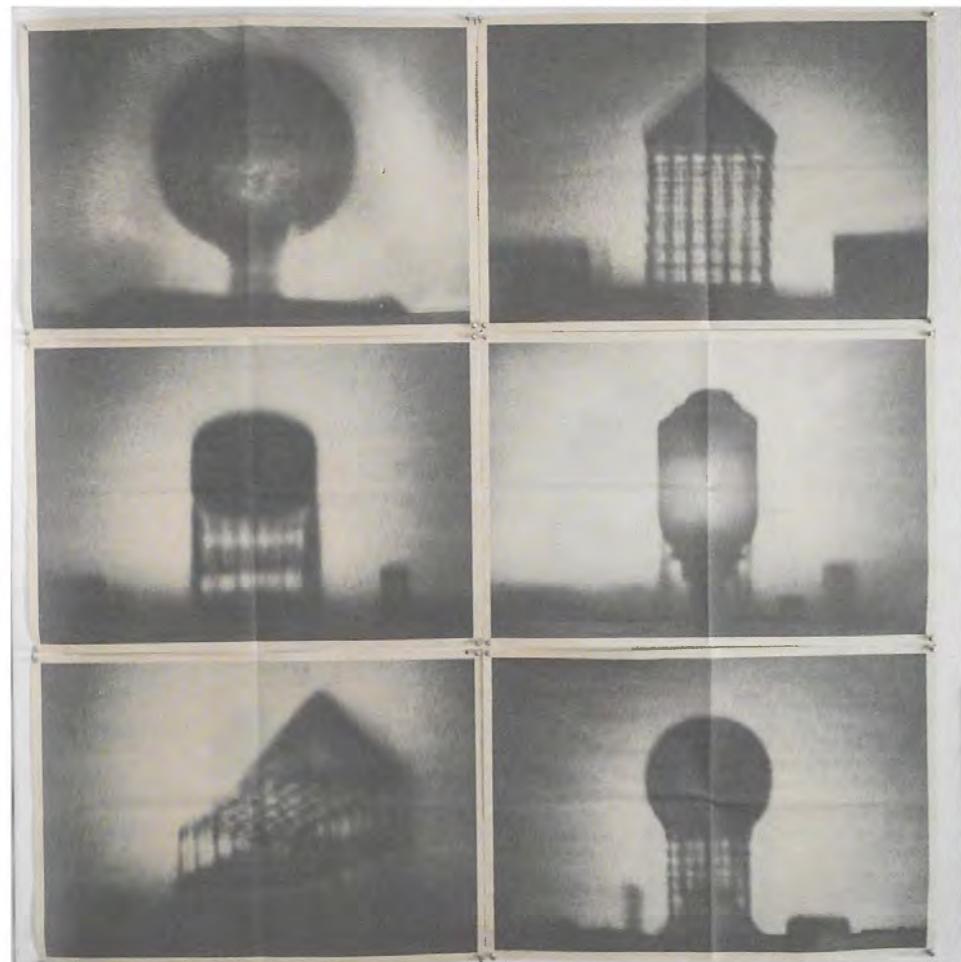
De totes maneres, tota la seva obra ha estat de gran inspiració per la seva multidisciplinarietat i el seu ús recurrent de la llum per a crear indrets envolvents i atmosferes que et conviden a endinsar-te dins el seu univers.

[3] *Jardí de llum*. 2003

Jordi Guillumet i Mònica Rosselló

Jordi Guillumet (Barcelona, 1953) i Mònica Roselló (Tarragona, 1961) són dos fotògrafs catalans que han treballat conjuntament des de meitats dels anys noranta. Han realitzat varies instal·lacions artístiques, entre les quals jo destaco *L'Armari de l'Arquitecte* (1996). En ella es reflexiona sobre la relació entre els objectes més propers i els models arquitectònics. Em fascina sobretot les imatges misterioses que creen a partir de les ombres i com et fa qüestionar la veracitat d'allò que veuen els teus ulls. També, valoro molt el caràcter gràfic de les fotografies, molt properes al dibuix en grafit o carbonet.

[4] Pàgina 13. Fragment del catàleg *La vista renuncia*.

Louise Bourgeois

Louise Bourgeois (París, 1911 - Nova York, 2010) va ser una artista francesa que ha estat reconeguda mundialment, sent una de les artistes més influents i representatives del segle XX. De la seva gran varietat de treballs escultòrics, trobo que la sèrie *Cells*, iniciada a l'any 1986, és la que connecta de manera més propera amb el meu projecte. La seva visió de la intimitat i de l'espai de la llar és totalment oposada a la que jo intento plasmar i, per aquest motiu, ha estat de gran influència. En elles, tracta l'angoixa i la por des d'una perspectiva molt personal, convidant-nos a visitar microcosmos fets amb reixes, miralls i objectes quotidians simbòlics. L'emoció i la intensitat de les peces d'aquesta sèrie és la que captiva a l'espectador.

[5] *Cell (You Better Grow Up)*. 1993

Josep Maria Espinàs

Josep Maria Espinàs i Massip (Barcelona, 1927) és un escriptor i periodista català, que ha rebut el reconeixement públic per la seva activitat literària polifacètica. Ha rebut varis premis com el Premi Víctor Català al 1958 i el Premi de St. Jordi de Novel·la per la seva novel·la "L'últim replà" al 1961.

En relació amb el treball, de Josep Maria Espinàs m'interessa el seu llibre *Temps afegit: Com un autoretrat* (2004), on es recullen escrits breus reflexionant sobre moments quotidians i com aquests són capaços de trobar l'essència de la vida, un cop s'observen amb deteniment. Els dona una altra dimensió, reflectint així la condició humana. L'he tingut de referència durant tot el procés del treball, ja que m'ha ajudat a prendre atenció als detalls del meu entorn habitual i a les sensacions que em provoquen. Utilitza un llenguatge proper que, personalment, m'ofereix imatges de serenitat i tranquil·litat. La seva brevetat em permet prendre'ls com petits instants delicats, com records llunyans que pretenem conservar dins nostre amb cura.

Posar el cap al coixí

És el tacte, una mica fresc, de la roba a la galta. És doblegar el colze i sentir la mà esquerra sobre l'espatlla dreta, i l'altra mà i l'altre braç emmotllats fluixament en el coixí tou i prim. És adonar-se que qualsevol soroll és un soroll de fora. Aquest fora que és tan llunyà, ara. És omplir-se els ulls, durant quatre segons, o cinc, amb la penombra de dins, i després d'aquest bany sedant tancar-los, els ulls, per sentir encara millor el tacte del coixí a la galta, i l'olor de la roba, i moure una mica la mà esquerra sobre l'espatlla dreta, i fer entrar una mica més la mà i el colze sota el coixí. I és que són els sentits, i no els pensaments, els que em diuen bona nit i m'adormen enamorat d'adormir-me.

18

Primera fresca

El moment de sentir el primer aire massa fresc al braç, no és una esgarripança, encara, és com si la llum grisa del vespre de tardor s'hagués metal·litzat en contacte amb la pell. La pell freda fa aparèixer ara la frontera oblidada del cos.

Pensar en un jersei, que posarà en els braços i en el pit una escalfor que sembla antiga, com una pell feta de records, d'aromes, de tactes maternals.

38

[6] Fragment del llibre *Temps afegit: Com un autoretrat*. 2004

Eulàlia Valldosera

Eulàlia Valldosera (Vilafranca del Penedès, 1963) ha destacat per la seva manera de treballar que inclou mitjans molt diversos. Ha comprès la seva pràctica artística com un mode d'autoconeixement i el seu propòsit en l'art és sanar les pors i les ferides més internes de l'ésser humà. Amb les seves instal·lacions lumíniques, genera espais amb l'ajuda d'objectes quotidians, mostrant-nos les ombres d'un imaginari col·lectiu. Treballa sempre des d'una actitud crítica respecte a qüestions com la sostenibilitat, el gènere i la producció i context expositiu.

[7] *Mujer-semilla*. 1996

Agraïments

Al meu tutor Paco Navamuel, per guiar-me durant el desenvolupament d'aquest projecte i recordar-me a confiar en mi mateixa.

Al Juan Luis Campoy, per ajudar-me de nou en els dubtes tècnics i informàtics.

A la Mercè Capell, per vestir aquest treball amb tanta cura i il·lusió.

Als amics i companys que m'han acompanyat en aquest recorregut, per compartir preocupacions i consells de tota mena.

A la meva família, i sobretot als meus pares per cuidar-me sempre i haver-me ensenyat a créixer estimant la música i l'art.

A tots aquells que han format part del procés sense saber-ho.

A la biblioteca de la universitat, els viatges en tren, la llum del sol a les escales, les converses lleugeres, els somnis profunds, les mans delicades, els racons amagats del jardí, el meu dormitori a mitjanit... per fer-me de refugi totes les vegades que he necessitat allunyar-me del món.

I gràcies a les llums i a les ombres per bressolar-me i guarir-me durant tot aquest temps.

Referències bibliogràfiques

Bachelard, G. (1975). *La poética del espacio*. México, DF :: FCE - Fondo de Cultura Económica.

Bauman, Z. (2007). *Tiempos líquidos : Vivir en una época de incertidumbre*. Barcelona :: Tusquets.

Coderch, L. Saber, hacer, comprender. Conferencia. CCCB Aula oberta #16. Institut d'Humanitats de Barcelona. 2018 [Vídeo] Disponible en <http://www.cccb.org/es/multimedia/videos/luca-coderch-aula-oberta-16/228638> Consultat 17 abril 2019

Esquirol i Calaf, J. (2015). *La resistència íntima : assaig d'una filosofia de la proximitat*. Barcelona :: Quaderns Crema,.

Maderuelo, J. (2008). *La idea de espacio en la arquitectura y el arte contemporáneos, 1960-1989*. Madrid :: Akal.

Olivares, R. (1998) Eugènia Balcells en el corazón de las cosas. "Nunca más, en ninguna parte volveré a sentirme en mi casa" Lévi-Stauss. [en línia] Disponible en: <http://www.eugeniabalcells.com/textos/cor/content.html> Consultat 22 març 2019

Samadhi, I., & Rocha, A. (2012) *La casa, el sí mismo y el mundo: un estudio a partir de Gaston Bachelard*. [en línia] Disponible en: <http://hdl.handle.net/10803/101467> Consultat 22 de febrer de 2019

Soto, F., & Antonio, J. (2011) *Poética de los espacios cotidianos. P+C: proyecto y ciudad: revista de temas de arquitectura*. (2). [en línia] Disponible en: <https://dialnet-unirioja-es.sire.ub.edu/servlet/catart?codigo=3812656> Consultat 28 abril 2019

Tanizaki, J. (1994). *El elogio de la sombra*. Madrid :: Ediciones Siruela.

Índex d'imatges

[1] Merz, Mario. *Igloo with Tree*. 1969. Extret de: <http://claudiadlp.blogspot.com/2010/06/mario-merz.html> Consultat 25 maig 2019

[2] Esclusa, Manel. *L'ombra del paisatge*. 2006 - 2008. Extret de: <http://www.spectrumsotos.es/exposicion/manel-esclusa-la-sombra-del-paisaje/> Consultat 4 abril 2019

[3] Balcells, Eugenia. *Jardí de llum*. 2003. Extret de: <https://proyectoidis.org/eugenia-balcells/> Consultat 4 abril 2019

[4] Guillumet, Jordi. *Jordi Guillumet/ Mònica Rosselló La vista renúncia*. Fundació Vila Casas. 2018. Barcelona

[5] Bourgeois, Louise. *Cell (You Better Grow Up)* 1993. Extret de: <https://exit-express.com/las-celdas-de-louise-bourgeois/cell-you-better-grow-up-louise-bourgeois-9/> Consultat 25 maig 2019

[6] Espinàs, Josep Maria. *Temps afegit: Com un autoretrat*. Edicions La Campana. 2004. Barcelona

[7] Valldosera, Eulàlia. *Mujer-semilla*. 1996. Extret de: <https://eulaliavalldosera.com/agua-luz-y-sombras-proyectos-realizados-desde-1990/instalaciones/envases-culto-madre-1996/> Consultat 30 maig 2019

